

Rudolf Steiner

DUCHOVNÍ VĚDA A PŘÍRODNÍ VĚDA V JEJICH VZTAHU K ZÁHADÁM ŽIVOTA

**Geisteswissenschaft und Naturwissenschaft in ihrem Verhältnis
zu den Lebensratseln.**

Karlsruhe 1. března 1913

**Obsahy těchto přednášek byly myšleny jako ústní sdělení, neurčená k tisku. Podle
přednášejícím neprohlédnutého zápisu vydala
Marie Steinerová, Filosoficko-anthroposofické nakladatelství
při Goetheanu, Dornach, 1944.**

Mluví-li se dnes o duchovní vědě v tom smyslu, jak je zde míněna, mluví se o něčem, co v širokých kruzích není oblíbené a uznávané. A je to zcela pochopitelné. Kdyby se ten, kdo zastupuje duchovní vědu, měl něčemu divit, muselo by se říci, že by se musel divit, kdyby se dnes tato duchovní věda obecně uznávala, než když v nejširších kruzích všude vyvolává nepřátelství, a že se namnoze považuje za něco, co pochází z fantastického způsobu myšlení, ze snění.

Je to pochopitelné proto, že síla naší doby a všechno, co přece k této síle vedlo, vůbec nespočívá na základech, na nichž musí budovat duchovní věda.

Vítězství, k nimž lidstvo kráčelo v průběhu posledních století a zejména posledního, spočívají v oné oblasti, přiměřené přírodní vědě a jejím poznatkům. A jako jednotlivý člověk, má-li se věnovat, zcela oddaně věnovat jednotlivé činnosti, často musí odvracet pozornost od všeho ostatního a zcela se soustředit na to, čemu má tato činnost sloužit, tak tomu je také do jisté míry s géníem lidstva. Tento génius lidstva se musel prostřednictvím dějinné nutnosti během posledních dob věnovat na rozum vázanému zevnímu smyslovému poznání, které je zase závislé na mozku. A musel se plně věnovat právě tomuto způsobu pozorování světa, sem musel zcela zaměřovat svoji pozornost. A tak se stalo, že se z projevů činnosti na tomto poli pozvolna vyvinuly myšlenkové návyky, kterých se zprvu nesympaticky dotýká všechno, co se jako výsledky bádání vynášší z oblasti duchovního života.

Tuto skutečnost nelze snad pouze odmítavě kritizovat; je nutno ji chápat. Je nutno s porozuměním chápat, když se o úvahách, jak se dnes pěstují, vyskytují pouze odmítavé poznámky těch, kteří se věci blíže nezabývají; lhostejno, z které strany tyto poznámky potom přicházejí.

Duchovní věda se přece nezabývá oblastmi, jimiž se především zabývá přírodovědný způsob poznávání v naší době. A duchovní věda se liší zejména také celým způsobem, „jak“ se pozoruje. A právě tento způsob je pro naše současníky naprosto pohoršlivý, zcela nesympatický.

Přírodní věda – kterou duchovní věda plně uznává –, která vedla v naší době k velkým vítězstvím naší epochy, přírodní věda se musí zabývat tím, co k člověku přistupuje z vnějšku; a toto zase musí pozorovat z jeho zevní stránky. Z jistých důvodů,

s kterými se dnes večer setkáme, není možné, právě pro tuto její sílu není možné skutečně proniknout do nitra věci. Duchovní věda musí právě pro svůj úkol, pro svoji podstatu, pronikat do nitra věcí. A připomeneme-li Goethovo slovo o poznání, které zase navazuje na slovo velkého přírodovědce Hallera, pak bychom mohli říci, že toto Goethovo slovo vlastně vede od zevního pozorování přírody ke Goethovu vnitřnímu pozorování přírody. Přírodovědec Haller řekl:

„V nitro se přírody duch stvořený nevypraví.
Blažen, kdo od ní kdy jen vnější slupku zví“,

– Goethe, jenž i v pozorování přírody zcela vycházel z duchovních základů, byl úplně proniknutý duchovostí, na to řekl:

„To šedesát let slyším opakovat.
I nadávám, tajně, vždyť znám se chovat.
Říkám si tisíckrát, zas a zase
vše ona hojně a ráda dá;
ne ona nějaké jádro zná,
aniž jí o slupce zdá se,
obojí v téměř je nám čase;
ty však zří sobě do ledví,
zda jádro jsi neb od plevy“.
(Přel. Pavel Eisner)

Zajisté měl Goethe plné právo takto mluvit, musíme však říci, že zároveň převáděl od zevního pozorování k duchovnímu pozorování. A když potom říká:

„Od místa k místu jsme v nitru“,

pak přece můžeme říci: Jsme v nitru přírody jen tehdy, jsme-li v situaci, za veškerým fyzickým rozpoznávat tvůrčího ducha, jenž se skrývá v jejím jádru. Potom stojíme v nitru přírody. Potom je pouze otázka: jak si ve smyslu duchovní vědy máme představovat toto pronikání do nitra přírody?

Se způsobem poznávání, s kterým pozorujeme věci v obyčejném životě a činí se základem obyčejných počinů, který je uplatňován i ve vědě, tímto způsobem poznávání nelze proniknout do nitra věcí. Proto je nutno říci: Tento způsob poznávání náleží zevnímu pozorování přírody.

K duchovnímu pozorování přírody je nutná sebevýchova duše, výchova duše k jinému způsobu poznávání a ke zcela jinému duševnímu stavu nebo stavu vědomí. Duše musí ze sebe učinit něco jiného, než čím je v obyčejném životě a v obyčejné vědě, chce-li vybádat duchovní základy.

Jaký vývoj, jakou sebevýchovu musí duše prodělat, chce-li si osvojit ty síly, které nejsou v obyčejném životě a v obyčejné vědě a s nimiž se dá proniknout do nitra věcí?

Abychom si porozuměli, musím vás poprosit, abyste se mnou prodělali jakousi přirovnávací úvahu, která však vůbec není myšlena jako přirovnání, nýbrž která nás skutečně uvede do nitra našeho celého způsobu nazírání, jak se má rozvinout.

Vyjděme od velké změny v přírodě, s kterou se každoročně setkáváme: s velkou změnou přírody léta a zimy. Na jaře vidíme ze země vyrážet kvetoucí růst (*porost*),

pozvolna se rozvíjející v zeleň, v rozmanitou pestrost v letní době, ve vývoj plodů na podzim, kdy květy, plody zase začnou vadnout, až zase odumírají v zemi. Vidíme, jak v zimě odpočívá v temném klíně Země všechno, co v létě uchvacuje náš pohled na to, co země vytváří na jaře, čemu dále dává prospívat v létě. V létě vidíme ze země vyrážet pučící život. Vidíme jej však vyrážet nejen tak, jakoby země tomu dávala vyrážet pouze vlivem sil, které jsou v Zemi; nýbrž víme, že rostliny rostou vstříc světlu, dostávají se k růstu ze sil světla. A víme velmi dobře, že bez slunečního světla, bez sil, které proudí k rostlině z vnějšku, nemohla by země dát vzniknout těmto rostlinám. Vidíme Zemi v jejím vztahu k tomuto kosmickému světovému okolí, když vidíme na jaře vypučet rostlinu. Na podzim se stahují ony síly, které rostliny lákají ven; přestanou působit. A vidíme tyto světové síly jakoby odloučené od místa, kde je zima; vidíme potom zemi přenechanou samu sobě. Nyní připusťme, že by člověk byl tak organizován, že ve chvíli, v které na jaře vyráží ze země pučící život, byl by něčím omámen, že by v tomto stavu prodělal jaro a léto v jakémisi stavu spánku, že by potom na podzim procitl a poznával pouze to, co poskytují podzim a zima; připusťme, že by to mohlo nějak nastat, a předpokládejme, že by Země byla obydlena jen takovými bytostmi. Takové bytosti by tedy viděly Zemi v jejím neživém stavu; viděly by Zemi pouze tehdy, kdy zárodky rostlin skrývá ve svém nitru, a to, co je zevně, připomínaly by nanejvýš vytrvalé rostliny, – že existuje také jaro, léto. Takové bytosti by se domnívaly, že Země je pro lidi zcela něčím jiným, než čím je; viděly by ji jen z její zimní stránky, a považovaly by Zemi za to, co vytváří jen něco neživého, zpustnutého. Představme si, jaký by byl obraz Země u takových bytostí.

Rozšíříme-li obraz ještě dále, mohli bychom říci: Takové bytosti by putovaly kolem Země a potom na druhé polovině Země prodělaly zimu, takže nikdy nezažijí léto: potom by nemusely spát, potom by třeba stále odvracely pohled od toho, co je život; poznávaly by Zemi pouze v odumřelém stavu. Zaměříme pohled na to, co by pro takové bytosti bylo skryté: Všechno, co se člověku zjevuje v letním čase, bylo by pro takové bytosti skrytým světem.

Nyní – nikoli se vztahem k Zemi, ale se vztahem k něčemu jinému existuje tento jev a existuje tato bytost na Zemi, o které se zde mluvilo. A sice tato bytost na Zemi existuje v člověku samém. Pozorovanou oblastí není ovšem Země, nýbrž člověk. Sebezpoznání člověka pro obyčejný život je do jisté míry uzpůsobeno tak, jak by bylo poznávání Země uzpůsobeno pro bytost, která byla teď uvedena. Proč?

Když pozorujeme člověka v jeho všedním životě, střídá se tento všední život ve stavu spánku a bdění. A pozorujeme-li člověka vědecky: jak se nám jeví ve spánku – a přírodní věda se chystá poznat to i zevně –, pozorujeme-li člověka, jak se nám jeví ve spánku: tehdy v něm mlčí všechny zážitky, které v nás kolotají od procitnutí až po usnutí; pudy, vášně, ideály, city, to všechno potom mlčí. A když pak pozorujeme, co je na člověku zevně viditelné: co zde máme před sebou? Bytost, která žije, zajisté. Žije ve spánku, avšak máme před sebou bytost, kterou můžeme dobře srovnat s rostlinou. Máme před sebou bytost, která má zcela hodnotu rostliny. A taková bytost, která má zcela hodnotu rostliny, o ní musíme říci, že svoji obživu má podobně – jako Zemi obživoval rostlinný příkrov. Jako rostlinný příkrov Země, když pučí a vyráží, můžeme pochopit jen pod dojmem světových sil, kosmických sil, můžeme toto spící tělo člověka pochopit jen tehdy, když si ho představujeme tak jako rostlinu. Chceme-li si představit, že v člověku pučí a vyráží život, potom obvykle, když začneme mluvit o těchto věcech: zaujmeme stanovisko zcela nesprávně; obvykle srovnáváme, když pouze srovnáváme,

bdělý život člověka od rána do večera s vyrazující životem rostlin od jara až do podzimu. Ve skutečnosti je však přiměřené představit si, že člověk ve spánku přechází do jakéhosi rostlinného stavu, a že při usnutí nastává pro člověka jaro; že vstupuje do léta, čím dále přicházíme do noci; a když se blíží probuzení, je v člověku podzimní doba; a od probuzení až do usnutí máme v člověku zimní dobu. Za bdělého života ve dne máme v člověku zimní dobu. A jak bylo řečeno, dokonce přírodní věda přišla dnes na to, že zjišťuje správnost této skutečnosti. Zimní dobu máme u bdícího člověka proto, že je to tak, že život za dne působí ničivě a umrtvujícím – jako zima pro Zemi – na všechno, co je v noci pučícím, vyrazující životem. V noci musí být vždycky obnovováno to, co člověk denně umrtvuje svým vědomým životem představitel. Tak jako zima pustošivě táhne Zemi, tak bdělý život ve dne sežehujícím a ochromujícím táhne životem, který je zde v duševním letním čase, kdy je člověk pouze rostlinou, – kdy je v něm působeno jen tak, jako v pučícím rašícím životě rostlinného příkrovu Země v letní době.

Takže můžeme říci: To, co člověk rozvíjí ve svém bdělém stavu, chová se k celé jeho bytosti tak, jako se chová to, co dělá zima, co dělají kosmické světové síly, které působí na Zemi po dobu zimy na této Zemi. Jedině na základě toho můžeme pochopit, čím je vlastně náš bdělý život představitel od probuzení až po usnutí. Tento život, jenž se rozvíjí v našem bdělém životě představitel, v našich pocitech, citech atd., je takový, jako život na Zemi v zimní době; bdělý život je duševní zimní doba. To je reálné pozorování lidské bytosti.

A teď se vrátíme k naší první představě. Člověk prodělává duševní letní dobu. Avšak ve chvíli, kdy vstoupí do této doby, kdy se v něm rozvíjí něco jako pučící, rašící život rostlin, tehdy upadá do bezvědomí; jako nějaká bytost, která by musela na jaře usnout a neviděla by růst rostlin, stála by v létě před skrytým světem. A jako kosmické, světové síly v zimě nezasahují do života Země, jak nejsou v zimě vhodné, aby vytahovaly to, co se projevuje v růstu rostlin, tak zimní síly člověka, jeho myšlenky, jeho pocity, jeho vědomý život nejsou schopné vykonávat v člověku letní dobu.

K tomu se musí připojit otázka: Zůstává v tomto duševním letním čase člověka skryto něco, co by se dalo srovnat s tím, co zůstává skryto našim hypotetickým bytostem, které mohou vnímat za stavu spánku to, co se projevuje teprve v růstu rostlin Země? Na tuto otázku se dá odpovědět jen tehdy, je-li zde možnost, ono bezvědomí, do něhož člověk upadl ve své duševní letní době, přeměnit v povědomí (*vědomí*). To znamená, je-li možné, zjednat v člověku stav, jehož vlivem může vnímat tak, že se před ním rozprostírá duševní letní doba se všemi svými bytostmi, – může-li se duševní letní doba učinit vědomou. Dovede to? – A jiná otázka: Můžeme předpokládat určité právo, že potom, prodělává-li člověk duševní letní dobu vědomě, odhaluje se mu ve skrytu něco, co se dá srovnat – nejen s tím, co se projevuje v rostlinném příkrovu Země, nýbrž co se dá právem nazvat vyšším světem oproti světu běžného života? Že něco takového můžeme předpokládat, plyne z následující úvahy.

Pozorujeme-li svět, shledáme, že se rozvíjí v různých říších přírody. A člověk je postaven do těchto říší. Skutečně není k tomu třeba domýšlivosti, když člověk předpokládá, že k jeho stvoření je zapotřebí jistých vyšších sil než jsou síly, které se rozvíjejí v jiných přírodních říších. A není jí třeba ani k tomu, aby se uznalo, že, když za svého života ve dne své síly opotřebujeme, tyto, protože jsou obnovovány v noci, v duševní letní době, se potom jeví tak, jaké jsou, aby člověka budovaly. Nemůžeme sice hned vnímat z toho, co se děje v noci, jaké jsou veškeré tvořivé síly člověka. Když

však za dne odbouráváme lidský život a v noci jej zase obnovujeme, shledáváme přece v těchto silách obnovující síly, skryté jen pro pozorování. Můžeme tedy předpokládat, že se tyto tvořivé síly, oživující síly člověka projevují, můžeme-li vědomě vnikat do duševní letní doby. A do duševní letní doby musí vědomě vnikat ten, kdo se chce stát badatelem v oblasti duchovního života.

Čím jsou pro tohoto duchovního badatele představy, ideje a pojmy, které má za bdělého stavu? Nuže, jsou to ony vnitřní bytosti člověka, které zde existují v duševní letní době. A zase to není nějaké zvláštní přirovnání, nýbrž realita: v jeho duševní letní době, když v něm všechno kvete, potom má v ní něco, co se má k jeho bytosti tak, jako zárodky, které v zimě spočívají v klíně Země, ke zcela vyvinutým rostlinám v létě. Dovedeme-li to, co jako bdělý život takřka jsou tvůrčí zimní zárodky člověka, dovedeme-li je v sobě samých přivést ke klíčení, k vývoji, k životu, potom ve skutečnosti děláme totéž, co se děje se Zemí, když zjara začíná vyvíjet život, zárodky Země. Kdo tedy chce vědomě vniknout do duševní letní doby, musel by to, co je v člověku jako v zimě ladem ležící země – myšlenky, pocity, city – musel by toto všechno rozvinout v pohybující se bytí, jako se na jaře a v létě rozvíjejí zárodky rostlinného příkrovu Země. A toto, co se teď klade jako požadavek, může se skutečně stát. Na své myšlenky, jak je vědomě zažíváme, můžeme skutečně pohlížet jako na zárodky, přetrvávající duševní zimu, a můžeme dělat něco, co tyto zárodky oživí. A děje se to tím, čemu se v duchovní vědě říká koncentrace, kontemplace, meditace.

Duchovní badatel nejprve vychází z citů a pocitů, které zažil v běžném životě, tedy v duševní zimní době, a které zde existují jako v duševní zimní době jako zárodky, které nic neprojevují z toho, v co se mohou rozvinout. Člověk, který se potom chce stát duchovním badatelem, musí tyto zimní zárodky svého duševního bytí vyburcovat k energičtějšímu bytí, než jakým žijí v běžném životě. Děje se to meditací, koncentrací, kontemplací. Učiníme potom zcela zvláštní objev, když pojmů, pocitů, citů nepoužíváme tak, že pouze zobrazují zevní bytí, nýbrž že v naší duši žijí, – a sice tak, že se svojí duší v nich žijeme, zcela v nich vzcházíme. A aby se vyvinula celá síla, zvolíme si jednoduchou představu (nezáleží na obsahu představy): Zatímco v běžném životě se naše myšlenky pohybují od představy k představě, přičemž je pouze rychle mjííme, děláme to jako duchovní badatel tak, že se celým duševním životem soustředujeme na jednu představu, na jeden pocit, že spočíváme na jednom impulsu vůle, a sice spočíváme na tom po jistou dobu. Abychom to dokázali, je nutno se do jisté míry odtahovat od zevních smyslových dojmů; také od toho, o čem jindy naše duše přemýšlí a co si představuje, jako např. starosti apod. Prostřednictvím silného vývoje vůle musí člověk dospět k tomu, zjednat stav, podobný usnutí, a přece zase radikálně odlišný. Stav musí být takový, že člověk už nepoužívá svých tělesných údů, že dává tělu odpočívat jako ve spánku; že neusíná pomocí smyslů jako ve spánku; že dáváme spát rozumu, který přece za spánku spí, a že silným rozhodnutím vůle uskutečňujeme pouze to jedno: oddáváme se představě, samovolně zasazené do jinak mlčícího a odpočívajícího vědomí, a chvíli na ní spočíváme, vnitřně ji zcela prožíváme. Aniž se ptáme, co představa znamená, je jen nutno bedlivě si všímat, co způsobuje v duši, jakou propůjčuje sílu, – je nutno soustředit se pouze na tuto představu.

Co se zde v principu líčí, tvoří obsah jedné vědy. Bližší o tom najdete v mých knihách „Jak dosáhneme poznání vyšších světů?“ nebo „Tajná věda v nástinu“; zde mohou být věci naznačený pouze v principu. Na čem záleží, je, že se duše oddává jedné jednotlivé představě, ale po určitou dobu. Nemusí to být dlouho, avšak je nutno hluboko se ponořit

do představy. Musíme s představou srůst, aby se duše zcela soustředila na tuto představu. Takový duševní život je duševním životem v koncentraci a meditaci. Nestačí však něco takového dělat jen několikrát, nýbrž v takových cvičeních je nutno dlouho pokračovat, podle nadání člověka často celé roky. Potom, když se duše, která přece nemusí pokaždé vynakládat na to mnoho času, vždy znovu oddává takovým cvičením, potom zjistíme, že naše city a myšlenky a představy, které jsou v běžném životě v naší duši, jsou skutečně jako zárodky, které se mohou rozvíjet, které ze sebe dávají vystupovat něčemu novému, něčemu zvláštnímu. A vlivem takového vnitřního, za silné sebevýchovy zjednaného života – přicházíme k tomu, že naše představy a city postupně jakoby vyskakují; že je utváříme tak, že vnitřně můžeme uskutečňovat svět, který není vázán, jako náš běžný svět představ, na zevní smysly, nýbrž je vykouzlován z obyčejných bdělých představ a pocitů, jako zárodky, které přetrvávají duševní zimní dobu. A potom zažíváme začátek duševního jara, duševní letní doby. Duchovní badatel to musí zažívat vědomě. Musí zažívat, jak, když je odloučen od zevního světa, potom sám v sobě probouzí duševní jarní dobu, duševní letní dobu; jak staví jiný svět do světa, který jinak má, do světa duševní zimní doby. Potom člověku skutečně vzchází nový svět; svět, který dříve neznal.

Nutné je jen jedno: že se naučí vůči tomuto světu, jenž mu teď vzchází, chovat se tak, jak se jinak chová vůči světu duševní zimní doby.

Řekl jsem: tento vnitřní svět vychází v době duševního léta. A zprvu se tento svět, který zde vychází, skutečně zevně podobá jinému světu, s nímž se, k naší lítosti, setkáváme u chorobných duševních stavů. Podobnost je pouze zevní; neboť to, co právě bylo vylíčeno, je radikálně rozdílné – protože to může vzcházet jen ze zdravého duševního života – radikálně se to liší od toho, co vzchází z chorobných duševních stavů jako halucinace, vidiny a podobně. Vzájemně jsou podobné jen zevně, protože obojí vystupují z duše.

Avšak tyto jevy, které vznikají z chorobných vztahů, mají jistou zvláštnost, které často musíme žet. Působí na tento lidský život tak, že jej strhávají, klamou. Neboť na to, co duše představuje jako halucinaci, se duše nedívá jako na zrcadlový obraz své bytosti, nýbrž dívá se na ni jako na objektivní skutečný svět. A to je veliká chyba. Víme, jak silně tato chyba působí. Někdo, kdo žije s takovými lidmi, ví, že se jim jejich halucinace nedají vymluvit. Je to proto, že ve chvíli, kdy člověk překročí normální duševní život, kdy překročí duševní zimní dobu, na kterou je jinak zvyklý, zde ještě silně vystupuje něco, co i jinak je v něm. Zase se vracíme k našemu přirovnání, které je však více než přirovnání.

Když člověk cítí blížít se jaro a léto a je-li nadán k projevům přírody, tehdy by se chtělo jeho srdce rozjásat. Potom se jeho srdce oddává tomuto rašícímu životu. Stupňuje se oddanost k tomu, s čím se setkáváme, když přecházíme od sněhem pokryté země k rašícímu jarnímu a letnímu životu. Takové je to ale také, když se setkáváme s tím, co vystupuje z duše samé jako svět, který není obyčejným světem duševní zimní doby. Když vystupují na horizontu duševního života, a také chorého duševního života, vize, halucinace, které nejsou v běžném životě, v zimním duševním životě, potom se duše cítí zprvu přitahována a oddána tomu, co zde vzniká jako nový svět.

A přesto není to nic jiného, než projev duše samé. Jako člověk, když se blíží jaro a léto, má rád zevní ruch, co raší, pučí, tak má rád v tom, co vzniká z vlastní duše, sama sebe. To je to tajemství. Z tohoto nitra rašícího života dívá se vstříc člověku vlastní život, jinak mu skrytý. Proto se oddává těmto jevům, nemůže se od nich odtrhnout.

Teprve v této oblasti pozorujeme, jak se člověk silně musí oddávat sebelásce. A lze to pochopit, když víme, že člověk vstupuje před sama sebe. Musel by takřka sám sebe zahladit, kdyby nevěřil svým vizím. Vystupňovaná sebeláska, která působí jako přírodní síla, je to, co vizionáři dává tak silně věřit jeho vizím.

Nezáleží na tom, aby ten, kdo se stane duchovním badatelem, vyvolával takový svět z citů, které přetrvávají duševní zimu, pouze nové city, nýbrž aby prodělal kultivaci vůle. Neboť to, co si churavá duše neříká, co duše říká jen tehdy, je-li zase zdravá, to si musí duchovní badatel říci ihned, když před něho vstupuje svět, který byl právě vylíčen, který naplňuje duševní letní dobu: Musí zvítězit nad procitlým, velmi silným, důkladným vlastním pudem. Musí být zahlazen nejen v myšlenkách, nýbrž musí dovést zahladit svou silnou vůlí, kterou získá školením, to, co zde takto v něm vystupuje. Teprve, když se mu to podaří, je v tomto bodě správně připraven pro duchovní vědu.

Jak by byl člověk duchovním badatelem, který by nedovedl vnitřní libovůlí vypojit to, co se zde šíří? Takový člověk by byl v oblasti ducha jako člověk, jenž v oblasti smyslového světa stojí před nějakým předmětem, dívá se na tento předmět, ale nikdy by nemohl od něj odvrátit zrak: byl by připoután k tomuto předmětu. Takový by tedy byl ten, kdo by jako duchovní badatel musel nechat stát to, co zde vystupuje z jeho duševní letní doby. Všechny jednotlivé obrazy, které zde vystupují, musí dovést vypojit. A správné školení právě vede k tomu, co se může získat jen ve zcela zdravé duši: k svobodnému zacházení, vypojení všeho, co vystupuje vzhůru. Jako bychom se nikdy nepostavili správně před svět rostlin, kdybychom nemohli pohled volně zaměřovat od jednoho bodu k druhému, tak bychom se nikdy nemohli přiblížit k duchovnímu světu, kdybychom se nemohli odvrátit od toho, co právě bylo vylíčeno. To je nutná vlastnost pravého duchovního badatele, v tomto stupni vlivem sebevýchovy zdolat sobectví, že sám je schopen, když velkou vnitřní silou – neboť ta je nutná – si vykouzlí nový svět, tento svět kdykoli zase vypojit. Protože je to jeho vlastní duševní svět, znamená to: vypojit sám sebe.

Vítězství nad sebou samým je to, co platí jako první etapa na cestě vstupu do duchovního světa.

Když toto nastane, – a je to velký zážitek, dospěje-li lidská duše k tomu, opět zahladit to, co bylo způsobeno, – když toto nastane, potom duchovní badatel zažije to, co lze nazvat objektivním duchovním světem. Potom vlivem vypojení uvolněného duchovního pole vystoupí objektivní duchovní svět. Zde je propast, kterou duše musí překročit, když vstoupí do duchovního světa.

A když duše překročila tuto propast, když zvítězila nad sebeláskou, potom jí může něco dát i svět, který před ní vstupuje. Můžeme přece říci, máme-li pouze materialistické představy, nemáme-li schopnosti přistoupit na to, co může duchovní bádání poskytnout: Jak vlastně rozlišuješ, co zde vystupuje, od zevní skutečnosti?

O takových věcech rozhoduje pouze život; stejně jako v zevním životě rozhoduje sám život, co je vjem nebo představa. Toto lze rozlišit. A to, co je zde třeba říci... sám jsem Schopenhauera plně uznával, napsal jsem úvod k vydání jeho děl... co Schopenhauer říká: že svět je pouze naše představa, – to se vyvrací něčím, co zní triviálně, co však je úplným vyvrácením. Je-li před námi kus rozžhaveného železa, pak přece můžeme říci: je to pouze moje představa. Když se jej však dotkneme, hned víme, že to je nejen představa, nýbrž realita. Pro to, co bylo právě řečeno, není logického důkazu; je zde pouze život, jenž zde rozhoduje.

A duchovní bádání nás vede k tomu, na duchovním poli dobře rozlišovat vjem a představu, tj. skutečnost a fantazii. Musíme jen brát život v jeho celé, úplné skutečnosti, a nezastavovat se u poloviny prožitku.

Vidíme, čím se duchovní věda liší od přírodní vědy. Přírodní věda se zastavuje u sil poznání, které si člověk přináší do života a v životě se vyvíjí. Duchovní věda přichází k něčemu jen tím, že člověk vyvíjí svoji duši dále, že prodělá vylíčenou etapu; že svoji duši přivede do vývojového stavu, který se dá srovnat se stavem u dítěte v třetím, čtvrtém roce života, když procitne k sebevědomí. Každý zná toto procitnutí dítěte, kdy se vědomí stává sebevědomím. Na vyšším stupni nastává něco podobného u duchovního badatele; procitne k takovému vyššímu duchovnímu životu, vůči kterému je běžné bdělé denní vědomí samo jakýmsi stavem spánku.

Duše musí prožít druhé procitnutí, aby vnikla do nového světa. Jestliže člověk skutečně v duchovnu bádá, je ve stejném stavu, v němž je spící člověk, jenže přesto je v úplně opačném stavu. Spící nechává tělo úplně odpočívat, nedává do něj vstupovat žádným smyslovým dojmům, nedává působit smyslovým skutečností. Kdo bádá v duchovnu, je reálně ve stejném stavu, jenže to, co je u spícího bez vědomí, je u něho vědomé a vnímá duchovní svět.

Když člověk takto vnímá duchovní svět, tento duchovní svět poznává, potom poznává nejen snad samotného ducha, nýbrž poznává také jednotlivé skutečnosti a jednotlivé bytosti. To nám dnes lidé promíjejí nejméně, že se mluví nejen o duši a duchu, nýbrž o jednotlivých bytostech.

Materialismu dnes ubývá, a lidé už připouštějí, že se mluví o duchu a duši. Už je dovoleno mluvit o jednotlivých jevech v přírodě; že se neříká pouze: příroda, příroda, příroda. Ale se vztahem k duchovnu se dnes ještě nedovoluje, že duchovní věda mluví o jednotlivých bytostech, že říká nejen duch, duch a duše, duše. Duchovní badatel právě vniká do konkrétně utvářeného, bytostmi naplněného duchovního světa; do světa tedy, jenž se připojuje k zevnímu smyslovému světu jako nový svět. A zde teď skutečně zažívá, vidí utvářející síly k zevnímu světu, to, co je základem i zevního světa jako jeho duchovnost. Skutečně vniká do nitra přírody. Především však do svého vlastního nitra. Je přece bezprostředně ve svém vlastním nitru.

Upozornil jsem na to, jak duchovní badatel musí dospět k tomu, vypojit, co nejprve vkouzlil do své duševní letní doby. Může to vypojit, to znamená lépe řečeno, může se vypojit ve světě, který pro něj nově vznikl. Něco však nemůže vypojit, vždycky zde zůstává zbytek. Když se duchovní badatel vžije do tohoto zbytku, potom jej poznává podle jeho vlastní vnitřní existence. A to je potom ta hlubší, duchovně-duševní bytost, vlastní jádro jeho samého. A když tím, že prodělá vylíčené pochody, dospěl k reálnému sebezpoznání, potom poznává své duševní jádro asi tak, jako ten, kdo kope v substanci bahna z ulice a nejde v něm zárodek nižšího zvířete. Když potom vznikne nižší zvíře, pak dotyčný ví: Nejprve zde musí být zvíře, zárodek zvířete; přibral materiál, ale nižší zvíře by nevzniklo, kdyby v ní nebyl zárodek.

Tak se člověk spolu s tím, co poznal v sobě samém jako zárodek nebo jádro toho duchovně-duševního, dívá teď zase do objektivního světa. Vidí v něm asi toto: vidí, jak se nějaký člověk tajuplně, podivuhodně, od první hodiny svého bytí, stále dál vyvíjí: zprvu neurčité rysy v obličejí dítěte jsou stále určitější. Věda ví, jak se mozek utváří stále plastičtěji. Tělo člověka se rok od roku více vyvíjí. Potom se člověk dívá na otce a matku, dědečka a babičku, na prarodiče a říká si: Vlastnosti, které mu zde vystupují,

shledávám u rodičů, prarodičů atd., avšak to, co je základem těchto vlastností, je duchovně-duševní jádro, objevené cestou duchovního bádání.

A zde je duchovní bádání na bodě, kde musí pro přítomnost vykonat něco podobného jako přírodní věda v 17. století, když Francesco Redi, velký přírodovědec, řekl: Život nemůže vzniknout z neživého, – jedině ze živého může vzniknout živé. Redi byl pronásledován jako kacíř. V podobné situaci jako Redi je dnes zase duchovní věda. Duchovní badatel musí dnes říci: Poznání tohoto duchovně-duševního bytostného jádra člověka ukazuje, že pochází z duchovního bytí, jež člověk prodělal před zrozením; že však před tímto duchovním bytím prošel dřívějšími pozemskými životy. Dnes se už neříká, že to je kacířství, nýbrž se říká, že je to bláznovství. I dnes zde existuje snaha učinit neškodnými lidi, kteří něco takového říkají. Neupalují se sice, mravy jsou poněkud mírnější, – mluví se také o toleranci; ale v podstatě se dnes používá jiné metody pro totéž. V 17. století bylo to kacířství tohoto Francesca Redi, co se dnes uznává jako přírodovědná skutečnost. Tak se dnes považuje za fantastiku, musí-li duchovní věda mluvit o tom: Duchovně-duševní bytostné jádro se odvozuje nejen z fyzické dědičné linie, nýbrž vede zpět k duchovně-duševnímu prožívání v dřívějších pozemských životech. A tento pozemský život, v němž teď žijeme, je začátek a setba nového pozemského života.

Co duchovní badatel poznává jako duchovně-duševní bytostné jádro, co nemůže vypojit, se naprosto liší od toho, co se prožívá za bdělého denního života, v duševní zimní době. Je jako vyklíčená rostlina vůči zárodku rostliny. Je to pravá duševně-duchovní realita, která v člověku tvoří a působí, která přijímá to, co je dáno od otce a matky, aby se dospělo k fyzickému bytí, – jako zárodek, který zde zbývá z předešlé bytosti a nyní se rozvíjí v duchovně-duševní bytost.

A co se zde poznává jako duchovně-duševní jádro, překračuje zrození a smrt. Zde je duchovní bádání na podobném bodě, jako bylo přírodovědné bádání v dřívějších stoletích. Kopernik, Giordano Bruno se mohli dívat do dálav světů a mohli říci: Čemu člověk až do dnes věřil, že nebe končí tam, kam až dohlédne zrak lidí, to neodpovídá pravdě. Giordano Bruno viděl svět rozšířený, a viděl: hranice zde jsou jen pro slabé lidské poznávání. Rozšířil obzor lidského prožívání vůči fyzickému světu.

A totéž musí dnes zase konat duchovní badatel. Jeho úkolem je přinést současnému lidstvu poznání, že člověk pochází z dřívějších pozemských životů a že prožije další pozemské životy.

Duchovní věda rozšiřuje pohled v duchovně-duševní nekonečnost. A jako Giordano Bruno vpojil nesčetné světy do dálav prostoru, tak musí duchovní badatel rozšířit čas, jenž patří k člověku, v němž svoje duchovně-duševní jádro rozvíjí v četných životech dopředu a dozadu.

Tak se duchovní věda staví vedle přírodní vědy, – neodporuje jí, nýbrž plně jí uznává. Právě ze stejného smýšlení, jak je má přírodní věda vůči přírodě, chtělo by duchovní bádání dospět k duchovní vědě. Duchovní věda by chtěla vnikat do vnitřních sil bytí tak, jako přírodní věda vniká do zevních sil bytí.

A ukáže se, když se jednou tato duchovní věda ujme v duchovním životě naší doby, jak úplné bytí, úplná skutečnost může být pochopitelná jen tím, že se k této skutečnosti blížíme ze dvou stran. Na jedné straně přírodovědně tím, že svět pozorujeme z vnějšku; na druhé straně duchovně-vědecky tím, že jej pozorujeme z ducha; až, přicházejíce z obou stran, provrtávajíce se správným směrem, se uprostřed setkáme. Pravou

skutečnost najdeme tím, že z přírody a ducha spolupracujeme v opačné linii, až se oba směry sejdou.

Přírodověda měla své jarní červánky, když Kopernik vyslal do světa svůj významný světový názor.

Duchovní věda stojí na stejném bodě a vůči duchu se stejným smýšlením.

Zkoumáme-li zevní život přírodovědně, zkoumáme-li, co před nás vstupuje v zevním životě ve fyzice, chemii atd., zkoumáme-li matematické zákony, dostaneme se až k jistému bodu. – Přece leccos, co je až do dnes řečeno, bude vědět právě ten, kdo může tyto věci posoudit, jak se přírodní věda dostává k jistému bodu a pracuje až k tomuto bodu: k bodu, označovanému slovem „život“.

Tam, kde přírodovědec chemicky zkoumá rostlinu, – a byť by si počínal sebevíce exaktně, – tam se chce stále více přibližovat k tomu, co je život. Život je něco, co se rozprostírá jako veliký cíl, o nějž se v přírodní vědě usiluje. Nakonec dovést probádat život je velkým ideálem zevní přírodní vědy. Tak se prokopává tunelem.

Když duchovní badatel dá rašit zárodkům setby, které trvají od duševní zimní doby do duševní letní doby, a přivede-li to k vědomému nazírání, vidí před sebou svět. A tento svět má také takový bod, až ke kterému se dospěje, který takřka – jako zevní přírodovědec vidí život spočívat v dálce – také vidí spočívat v dálce. A tento bod, ke kterému se blížíme, jako se přírodovědec blíží k životu, tento bod je pro duchovního badatele smrt. Neboť duchovní badatel musí dosáhnout určité výše; výše, na které si řekne: Prohledám duchovní život až do určitého stupně, prohledám svět, jenž se přede mnou rozprostírá, svou vlastní bytost jako duchovně-duševní bytostné jádro. Ale potom zde stojí něco, čeho se nesmíme dotýkat tímto vnitřním prožíváním, čemu spíše musíme vnitřní prožívání předat. Ve vědomí, v poznávání se dostáváme do všemožných bytostí a skutečností nadsmyslového světa, a vidíme, jak na konci stojí smrt; jak potom to, co je naším duchovně-duševním bytostným jádrem, musí projít smrtí; jak po smrti musí procházet tímto duchovním světem, aby mohlo žít v duchovním světě, a zase musí ožít do nového života. Vidíme, jak se vyvíjí život za životem. Celé bytí se skládá ze života mezi smrtí a novým zrozením v duchovním světě, a života mezi zrozením a smrtí ve fyzickém světě.

Avšak smrt zvládáme v duchovní vědě právě tak málo, jako zvládáme život v přírodní vědě. Poznávání přírody se rozprostírá až k životu. Smrti se blížíme živě poznávající v duchu, takže smrt je velkým cílem. Tak se chováme vůči smrti; to je druhý směr, který se zavrtává do tunelu druhým směrem. A oba se určitě setkají, neboť oba se musí setkat.

Smrt zde nemůže být jinak, než – vznikat skrze život; a naopak.

Ze dvou stran se usiluje o stejný cíl. To je to, co musí jako smýšlení, jímž přírodní věda a duchovní věda stejným způsobem dosáhne svého práva, musí vstoupit do moderního duchovního života.

Tak jako přírodní věda usiluje o poznání zevního světa, tak musí duchovní věda usilovat o poznání osudu. A osud člověka může poznat jen tehdy, když příčinu příštího pozemského života vidí připravenou v tomto pozemském životě. Osud, štěstí a neštěstí člověka začneme chápat v jejich příčinách. Život sám vstupuje před nás jako přetvoření smrti. A nesmrtelnost vstupuje před nás tak, že víme: když zemřeme, vnášíme své duchovně-duševní jádro do duchovního světa, abychom byli činní v novém životě.

A stojí před námi nikoli prázdná nekonečnost, nýbrž taková, v níž se připojuje článek k článku, takže víme, proč musí být člověk nesmrtelný. Musí jím být, protože život od

zrození až k smrti nese v jeho duchovně-duševním jádru síly, aby vždy dávaly vznikat novému životu; protože v jednom životě jsme položili zárodek k následujícímu životu.

Tak dávají odpověď velké životní otázky tím, že přírodní věda a duchovní věda spolupůsobí. Kdo se zde domnívá, že se musí zastavit na půdě přírodovědy a kdo chce z této půdy vybudovat světový názor, podobá se jistým způsobem tomu, kdo říká: Co je zde v nějakém dole jako rudy, kovy, všechny tyto poklady země, jeví se mně v pravém světle teprve tehdy, když udělám dutinu a dám dovnitř svítit Slunci. Zajisté, všechno bude osvětlené. Avšak čemu Slunce dává vznikat, produkuje na povrchu. Slunce sice může svítit dutinou, ale nemůže dávat vznikat tomu, co spočívá zde v zemi.

Tak to, co odhaluje vnitřní bytostné jádro člověka, musí být odňato pouhé zevní vědě. Může dospět k tomu, že to osvítil; potom to, co vybádá duchovní badatel, může být pochopeno také tímto zevním věděním.

A zde se dostáváme k bodu, kde musí dojít ze zevního světa k námitce. Může se říci: Co zde vypravuješ, to nám říká, že duchovní věda má význam jen pro duchovního badatele. Zde musím poukázat na svoji knihu: „Jak dosáhneme poznání vyšších světů?“ Tam najdete více rozvedeno, že dnes se smí říci: Dnes dospěl každý člověk tak daleko, že se může až po jistý stupeň stát duchovním badatelem. Je to však pracné. Dá se toho dosáhnout jen značně velkým odříkáním. Jenže právě tak, jako rudy a kovy pocházejí ze země, ale potom je osvětluje Slunce, tak to, co shledá duchovní badatel, může být osvětlováno obyčejnými pojmy člověka a také může být pochopeno. Může to potom dát duši to, co potřebuje vůči tomu, co před tuto duši vstupuje jako životní záhady, – co duše potřebuje ke své jistotě, ke své opoře. Duchovní badatel také nemá více než to, co může mít ten, kdo mu naslouchá a kdo čte jeho spisy.

Když se duchovní badatel pohybuje v duchovním světě, dívá se na něj. Tento svět je však vědou duše teprve tehdy, je-li převedena do běžných pojmů, které může pochopit zdravý lidský rozum. Může ji pochopit, jako Slunce může také osvětlovat, co odnímáno jeho světlu roste v hlubinách Země. Je tudíž také předsudkem, řekne-li se, že nelze pochopit, co podává duchovní věda. Lze ji chápat a její výsledky zkoušet nepředpojatým lidským rozumem. Jestliže se lidé domnívají, že přírodověda vyvrací duchovní vědu, potom si sami házejí klacky pod nohy.

Jestliže lidé poukazují na dědičnost po otci, matce a dalších, potom jim dá duchovní badatel plně za pravdu. Vůbec nemůže být řeči o tom, že by neměli mít pravdu. Ale přirovnáním si ujasněme, jak duchovní věda může skutečně stát vedle přírodovědy. Je to jako u dvou lidí, z nichž každý má co říci – něco jiného: jeden neodporuje druhému, jedno je pravdivé vedle druhého. Když přírodověda říká: tento člověk má ty a ony vlastnosti po svých předcích... pak duchovní věda říká, že to je pravda. Ale stejně je pravda, že má tyto vlastnosti, že v jednom dřívějším životě položil k tomu příčiny. Svět už se přesvědčí, že přírodověda může plně obstát – a že svoji sílu musí spatřovat v tom, že se omezí na svoje oblasti –, že může plně obstát vedle duchovní vědy, která má co činit s duchovnem, do něhož jsme s duší a duchem vetkáni. Jako fyzika objevuje spektrální analýzu, která může ukázat, že lze zjistit stejné substance zde na Zemi a v člověku, jako také ve světovém prostoru –, jako se zde pohled rozšířil do nezměrnosti zevního prostoru, tak zjišťujeme, že v širém světě ducha jsou všude duchovní bytosti, s nimiž je duchovně-duševní bytost člověka bytostně spřízněna, z nichž je utvářena. A budeme mít pocit: jako si člověk uvědomuje, že žije ve hmotných substancích, které zaplňují celý svět, tak člověk může vědět, že je chráněn ve vševládoucím, všude jsoucím duchovnu, které mu duchovní věda činí poznatelným. To

však bude působit tak, že, jako přírodní věda přetvořila naše zevní bytí, jako kulturní prostředek vykonala mnoho obdivuhodného, jako darovala lidstvu kulturní statky, právě tak bude duchovní věda darovat duševní statky, které toto lidstvo bude stále více potřebovat. Duševní statky, jako třeba toto:

Když jednou duchovní věda zasáhne do výchovy, potom už bude člověka vychovávat tak, že bude nejen abstraktně vědět: ve mně je duševní jádro, které prochází smrtí, nýbrž člověk toto vědění o duchu promění ve vnitřní sílu. Tuto sílu bude v sobě živě cítit. Bude cítit, když jeho vlasy šediví, když zvrásní jeho kůže, když jeho údy ochabují, že se v něm stále více vyvíjí duchovně-duševní bytostné jádro. Jako se v rostoucí rostlině soustřeďuje zárodek, aby se stal znovu rostlinou, tak se v člověku stále více soustřeďuje duchovně-duševní bytostné jádro, čím více kráčí vstříc smrti. Budeme je cítit stále více. Budeme poznávat, jak se jako lidé vyvíjíme, přesto že od nás odpadávají údy, tak jako listí odpadá od rostliny. Toto vědění bude člověku propůjčovat jistotu a pevnost ve štěstí a neštěstí. Toto vědění bude člověka vnitřně naplňovat tím, co potřebuje, aby měl ke své práci sílu, aby celý zevní život mohl prospívat.

Duchovní věda není pouze vědou. Vychází z prožívání a končí u prožívání.

Toto jsou věci, které snad lze podávat, chceme-li načrtnout příspěvek, který má za úkol přinášet duchovní věda a přírodní věda. A tato byť i krátká úvaha ukáže přece, jak způsob bádání v duchovní oblasti se ovšem liší od způsobu bádání v zevně-smyslové oblasti. A vezmeme-li v úvahu, vlivem přivyknutí na přírodní vědu, chvátající od vítězství k vítězství – vytvořily se určité myšlenkové návyky, potom se nebudeme divit, že duchovní věda nemůže zprvu počítat s velkými sympatiemi, a že proti tomu, co musí říkat duchovní věda, budou zde námitky. Bylo by to podivné, kdyby tomu tak nebylo.

Je pravda, že vůči pravdě platí Shopenhauerova věta: Ubohá pravda musí pykat za to, že vždycky, když vstoupila do světa, vypadá paradoxně. Nemůže přece za to, to už tak jednou musí být: neboť pravda nemůže zaujmout trůn všude vládnoucího omylu. A tak ubohá pravda obrací svůj zrak ke strážnému duchu doby, jehož mávání perutěmi je ovšem tak daleké a tak dlouhé, že jednotlivý člověk často přitom zemře. Avšak doba a její vývoj je uzpůsobena tak, že, byť by byla pravda poznávána sebeobtěžněji, a kdyby štěrbina ve skále byla sebevíce úzká, kterou se musí protáhnout: probouje a prokope se! Dosud vždycky to, co bylo paradoxní, se později uznalo jako pravda.

A tak tomu bude i s duchovní vědou. Když dnes ještě vystupují soupeři, dokonce nepřátelé, potom si můžeme připomenout Goethovu větu, která tak krásně vyjadřuje vztah člověka k pravdě:

„Nesprávná nauka se nedá vyvrátit, neboť přece spočívá na přesvědčení, že to nesprávné je pravdivé. Je však nutno vždy vyslovovat opak; ten se má a může vyslovovat.“

Takové to musí být s pravdami duchovního bádání. Nesprávná nauka, že duch je pouze přívěškem materiálního bytí, se nedá vyvrátit; neboť spočívá na přesvědčení, že to nesprávné, pouze materiální bytí je pravdivé. Avšak opak toho: že základem materiálního bytí je duch, a že lidské bytostné jádro je částí tohoto ducha, podílí se na jeho bytosti: to je nauka, která je nejen obsáhlejší, než jednostranná nauka o pouze materiální pravdě, nýbrž je to nauka, která i vůči tomuto jednostrannému poznání ukazuje pravdu, pravé poznání.

A bude tomu tak, že ti, kteří to poznali v duchovně-vědeckém smyslu, proti všemu odporu tuto pravdu vždy znovu mohou a smí a musí vyslovovat. Potom génius pravdy, doby, projeví svoji moc. A byť mávání jeho perutí bylo sebevíce daleké a sebevíce

dlouhé, nakonec se pravda probojuje. A mávání perutí génia doby bude se rozprostírat nad duchovně poznanými pravdami, nad základy světa a nad záhadami života.